

VŠEHROD

LIST ČESKOSLOVENSKÝCH PRAVNÍKŮ

Pensijní pojištění soukromých zaměstnanců v Československu.

Dr. Alois J. Jindřich (Praha).

Z významných sociálních opatření dvacátého století byl zákon ze dne 16. prosince 1906, č. 1. ř. z. z r. 1907, kterým bylo zavedeno nucené pensijní pojištění soukromých úředníků a vyšších duševních pracovníků ve službách soukromých a zároveň zřízen Všeobecný pensijní ústav pro zřízence ve Vídni a jeho Zemské úřadovny v jednotlivých korunních zemích bývalého Předlitavska, jako orgán, kterému v zásadě příslušelo pojištění toto prováděti.

Časem, vývojem sociálních poměrů a praxí přišlo se k poznatku, že pojistnou povinnost bylo by potřeba z úzkého kruhu vyšších pracovníků duševních rozšířiti i na osoby, které pracují jakýmkoliv způsobem duševně v širším slova smyslu, a tak byla vydána novela ze dne 25. 6. 1914, č. 138. ř. z., která prohlašovala za pojištěním povinnou dílovedoucí a veškeré pracovníky duševní v širším slova smyslu.

Po převratu byl zákonem ze dne 20. prosince 1918, č. 92. sb. z. a n. zřízen samostatný »Všeobecný pensijní ústav v Praze« a převzaty Zemské úřadovny v Praze a v Brně a Zemská úřadovna v Opavě.

Dne 5. února 1920, č. 89. sb. z. a n. byla vydána druhá novela k pensijnímu zákonu, která rozšířila pensijní pojistnou povinnost na všechny osoby, jež jsou v poměru služebním a nekonají práci podřízených nebo dělnických, zejména pak zahrnuty do pensijního pojištění i osoby, které vedou pravidelný dozor a na něž se vztahuje zákon ze dne 15. ledna 1910, č. 20. ř. z., t. j. na veškeré obchodní pomocnictvo.

Zákonem ze dne 21. prosince 1921, č. 484. sb. z. a n. bylo rozšířeno od 1. ledna 1922 pensijní pojištění i na Slovensko a Podkarpatskou Rus, a zřízena Zemská úřadovna v Bratislavě a tak platí v Československu jednotný pensijní zákon; v tomto ohledu vyniklo Československo nad všechny státy nástupnické, zvláště nad Jugoslavií a Polsko, kde pensijní zákonodárství jest dosud roztrženo.

Budiž mi dovoleno načrtnouti v krátkosti hlavní zásady našeho zákona pensijního.

Republika rozdělena jest v obvody; v každém obvodu provádí pojištění příslušná Zemská úřadovna; v Čechách a na Moravě jsou

úřadovny: dvě české a dvě německé, ve Slezsku a na Slovensku po jedné, smíšené.

O pojistné povinnosti bylo již promluveno shora; tím, že zákon nevypočítává, které kategorie soukromých zaměstnanců podléhají pojistné povinnosti, ponechává volné pole Všeobecnému pensijnímu ústavu a instancnímu rozhodování administrativy státní, která služba má být pokládána za podřízenou a dělnickou a která nikoliv. Ač již téměř čtyři léta uplynula od vydání poslední novely, přece otázka pensijního pojištění nejen jednotlivých zaměstnanců, nýbrž i jednotlivých kategorií zaměstnaneckých není definitivně rozřešena. Úředníci a zřízenci veřejní, dále určité kategorie zaměstnanců soukromých (na př. kandidáti advokacie, notářství, lékaři v přechodném zaměstnání, kdož vstoupí do zaměstnání, jež zakládá pojistnou povinnost až po 55. roce svého věku atd.) jsou z pojistné povinnosti zákonem vyňati. Zajímavost jest, že pensisti, kteří nepožívají pense dle tohoto zákona, tedy na př. pensisti státní, zemští atd., nejsou vyňati z pojistné povinnosti a tak dochází někdy ke stavu, že zaměstnanec požívá ve stáří pensí dvou. — Aby však zákonodárce vystříhal se konkurence levnějších pracovních sil při osobách starších 55. roku, ustanovil, že zaměstnavatel za osoby tyto povinen jest odváděti pensijnímu ústavu ve prospěch fondu pro podporu potřebných nezaměstnaných, zřízeném při ústavě tomto, tu část pojistné premie, která by na něho připadla podle zákona v případě tom, že by zaměstnanec z pojistné povinnosti nebyl vyňat.

Osoby pojištěním povinné zařazeny jsou do šestnácti tříd dle výše svého ročního platu. Do nejvyšší třídy náležejí osoby, které požívají platu přes 9.000 Kč ročně; v praxi jest tedy přes $\frac{3}{4}$ pojištěnců v nejvyšší třídě; premie v nejnižší třídě, první, činí 6 Kč měsíčně, v nejvyšší, šestnácté 90.— Kč měsíčně; ve většině tříd (IV.-XVI.) má platiti polovinu zaměstnavatel, polovinu zaměstnanec, v prvních čtyřech třídách má platiti zaměstnavatel plně $\frac{2}{3}$ premii. Zaměstnavatel sám odvádí premie a ručí za včasné placení premii; zaměstnanci může jen při výplatě služného strhnouti částku, jež na něho dle zákona připadá, za měsíc běžný a tři měsíce předchozí, jinak nesmí na něm ničeho vyháhati. Učinil-li by tak, může býti trestně stíhán.

Příhlášky i odhlášky zaměstnanců dějí se zvláštními formuláři, pro to určenými; přihláška státi se má ve 14 dnech po nastoupení služby; nestalo-li by se tak, ručí pensijní ústav, nastal-li by případ pojistný, za pojistná plnění jen tehdy, byly-li příspěvky i s úroky zapraveny.

O pojistné povinnosti rozhoduje se výměry, proti nimž možno podati námitky k příslušnému politickému úřadu II. stolice; z rozhodnutí jeho pak možno odvolati se k ministerstvu sociální péče.

Povinnost platiti pensijní příspěvky pro zaměstnavatele nastává ihned, jakmile zaměstnanec vstoupil do zaměstnání pojištěním povinného, aniž by bylo potřebí dříve vydati výměry. Námitky, podané proti výměrům o pojistné povinnosti nemají odkladného účinku na placení premii; v případě, že námitkám těmto jest vyhověno, vrací se splacené premie i s úroky.

Předmětem pojištění pro pojištěnce jest důchod invalidní, důchod starobní a příplatky vychovávací k těmto důchodům, pro pozůstalé pak

důchod vdovský, příspěvky vychovávací, pohřebné a odbytné pro vdovu, děti nebo potřebné rodiče.

Aby bylo dosaženo nároku na plné dávky tyto, s výjimkou odbytného, jest nutno, aby uplynula t. zv. doba čekací 120 příspěvkových měsíců, čili 10 let služebních. Dávky tytéž ve výměře snížené přísluší však již po uplynutí 60 příspěvkových měsíců, čili pěti let. Bez ohledu na to, uplynula-li doba čekací či nikoliv náležejí pojištěnci příslušné dávky tehdy, utrpěl-li t. zv. úraz podnikový ve smyslu zák. z 28. prosince 1887, č. 1. ř. z. z r. 1888, ve znění nařízení z 21. srpna 1917, č. 363. ř. z.

Pojem invalidity je dle pensijního zákona velmi příznivý pro pojištěnce: za invalidního pokládá pensijní zákon totiž každého, kdo není způsobilým k výkonu svého posledního zaměstnání. Tak na př. jest invalidním odborný malíř předloh, zchroml-li mu prst, ač ke službě kancelářské jest třeba zcela schopen. Pensijní zákon nezná tedy pracovní nezpůsobilosti, t. j. nezpůsobilosti k výtěžku vůbec, ani stavovské invalidity, t. j. nezpůsobilosti ke kterýmkoliv výkonům, jež některá skupina, do pensijního pojištění zahrnutá, obstarává; jest tudíž stanovisko jeho pro pojištěnce nejvýhodnější. Na př. výkonný umělec (hudebník, herec atd.) jest invalidním, nemůže-li následkem reumatismu zastávat své povolání, ač třeba ke službě jiné jest úplně způsobilý. Za invalidního pokládá pensijní zákon i pojištěnce, jenž jest 65 let star a není nijak zaměstnán, ve věku tom odpadá tedy lékařská prohlídka.

Nárok na důchod starobní náleží mužským pojištěncům po odbytých 480 příspěvkových měsících čili po 40 služebních letech, ženským pojištěncům po 420 příspěvkových měsících, čili po 35 služebních letech, dále mužům v 70. roce věku, ženám v 65. roce věku tehdy, když dokonali aspoň 60 příspěvkových měsíců.

Výše důchodu řídí se dle toho, ve kterých platových třídách a jak dlouho byl pojištěnec pojištěn a jest tedy u každého pojištěnce různá, jaksi individuální; po uplynutí doby čekací, t. j. po desíti letech dosáhne se t. zv. »základní částky«, která se pak zvyšuje o $\frac{1}{8}$ skutečně splacených premií. — Snížená výměra důchodu po pěti letech tvoří $\frac{2}{3}$ základní částky a stoupá každým dalším rokem o $\frac{1}{15}$ základní částky. Základní částka v obou případech jest dle tříd pevně stanovena. Potřebuje-li pojištěnec pro svou bezmocnost trvale cizí péče a ošetření, může mu býti invalidní důchod zvýšen o 50%.

Důchod vdovský náleží vdově, odbyl-li pojištěnec aspoň 60 příspěvkových měsíců a činí polovinu částky důchodu, který by náležel pojištěnci. Podmínkou jest, aby manželství bylo uzavřeno před 50. rokem pojištěncovým a trvalo aspoň 6 měsíců.

Příspěvky vychovávací náležejí dětem do 18. roku věku a jsou vyměřeny jistou částkou důchodu, na který by měl zemřelý rodič nárok dle toho, je-li dítě jednostranně či oboustranně osiřelé. Příspěvky tyto mohou býti prodlouženy přes 18. rok věku v tom případě, že děti s prospěchem studují.

Příplatek vychovávací poskytuje se k důchodu starobnímu nebo invalidnímu částkou důchodu tohoto, pro každé dítě do 18 let, pokud jest v péči rodičů.

Odbytné poskytuje se tehdy, zemřel-li pojištěnec dříve, než dokončil 60 příspěvkových měsíců; nárok na toto odbytné přísluší bezpod-

mínečně vdově nebo dětem; podmíněčně matce nebo otci, prokáží-li, že zesnulý přispíval k jich výživě a jsou-li potřební. Vdově a dětem náleží dvojnásobná, rodičům jednoduchá částka základní, na kterou by měl pojištěnec nárok po uplynutí 10 let služebních.

Pohřebné náleží příbuzným, vypravili-li pohřeb a dokonal-li pojištěnec aspoň 60 měsíců příspěvkových; činí $\frac{1}{4}$ důchodu, na nějž měl pojištěnec nárok.

Vystoupí-li pojištěnec ze zaměstnání pojištěním povinného a je-li po 6 měsících mimo zaměstnání pojištěním povinné, má nárok na vrácení té části premií, kterou měl sám ze svého platiti. Provádá-li se žena, vrátí se jí 80% všech za ní zaplacených premií. Při opětném vstupu do zaměstnání pojištěním povinného redukuje se ovšem příslušná premiová reserva pojištěncova v poměru k vrácené částce peněžitě.

Ten, kdo vystoupil ze zaměstnání, jež zakládalo pensijní pojistnou povinnost a chce býti přece zajištěn pro případ invalidity nebo stáří, může buď dobrovolně v pojištění pokračovati a platiti celou premii sám, čímž si své nároky zvyšuje tímže způsobem, jako kdyby byl povinně pojištěn, nebo, byl-li již aspoň celkem 5 let pojištěn, může platiti t. zv. uznávací poplatek v částce 4 Kč ročně; tím si své nároky nezvyšuje, nýbrž jen zachovává v té výši, v jaké byly v době jeho vystoupení ze zaměstnání pojištěním povinného.

Všeobecný pensijní ústav provádí též léčebnou péči; činí tak jednak proto, aby zmenšil počet invalidních rent, jednak aby učinil počátek v pěstování moderní sociální hygieny. Na poli tomto docíleno bylo za uplynulou dobu pěti let krásných úspěchů a zkušeností tu nabytých bude použito v léčebném řízení, které má býti součástí připravovaného sociálního pojištění.

Organisace ústavu jest celkem jednoduchá: ústředně, která se nazývá »Všeobecný pensijní ústav« podřízeno jest šest »Zemských úřadoven«, jak již shora podotknuto, které jsou vlastními prováděcími orgány pensijního zákona. Úřadovám ponechána jest sice samospráva, v hlavních a zásadních otázkách a v záležitostech finančních podléhají úřadovny rozhodnutí ústředny. Ústřednu i úřadovny spravuje volený výbor, z něhož polovina členů náleží pojištěncům, polovina zaměstnavatelům.

Novelou pensijního zákona z r. 1920, shora zmíněnou, byla projevna snaha po soustředění pensijního pojištění na Všeobecný pensijní ústav; za náhradní pensijní ústavy mohly býti uznány jen ty ze stávajících již ústavů, které vyhovovaly určitým podmínkám, z nichž nejdůležitější byla ta, že nároky, jichž se pojištěncům těchto ústavů dostalo od ústavu náhradního, jsou alespoň o $\frac{1}{5}$ větší, než jaké poskytuje Všeobecný pensijní ústav. Tak bylo uznáno celkem v republice 47 náhradních ústavů, které se sdružily ve smyslu pensijního zákona v t. zv. Svaz pensijních ústavů, jehož hlavním účelem jest, aby bylo v zásadních otázkách postupováno jednotně. Nové náhradní pensijní ústavy nemohou vznikati a uznané náhradní ústavy nemohou přijímati nových členů z řad zaměstnavatelů.

Při změnách pojistné příslušnosti povinny jsou pensijní ústavy převésti si vzájemně premiovou rezervu u ústavu nashromážděnou za pojištěnce, který přestupuje. Tak tomu jest i při přestupu ze služby státní nebo veřejné vůbec do služby soukromé a naopak; u státu a pod.

není ovšem premiové rezervy ve vlastním slova smyslu, nýbrž stát převádí jen peněžitou částku, která se rovná premiové rezervě, která by se bývala nahromadila, kdyby byl býval pojištěnec pojištěn v té době u Všeobecného pensijního ústavu. U každé Zemské úřadovny zřízen jest zvláštní rozhodčí soud, jenž se skládá z předsedy a jeho náměstka, jmenovaného ministrem spravedlnosti ze státních soudcovských úředníků a ze čtyř volených přísedících. Soud tento jest instancí odvolací z výměrů úřadoven, pokud se jimi rozhoduje o nárocích pojištěnců nebo jejich rodinných příslušníků vůči nositeli pojištění; proti rozhodnutí soudu tohoto není opravných prostředků.

Státu přísluší právo dozoru na pensijní ústavy zvláště po stránce finančního hospodaření. Úřady státní a samosprávné jsou povinny býti nápomocny činnosti pensijních ústavů.

* * *

Tímto zhuštěným pojednáním byly v hlavních rysech vyjádřeny zásady našeho pensijního pojištění soukromých zaměstnanců, jež jsou u nás dosud málo známy, ač v republice pojištěno jest dle tohoto zákona přes 200 tisíc osob, z čehož připadá na Všeobecný pensijní ústav přes 160 tisíc, zbytek pak na ústavy náhradní.

Pojištění pro případ invalidity a stáří jest jistě pro každého jednotlivce po stránce sociální nesmírného významu; pojištění toto může dosáti svého cíle, t. j. jistoty dávek a pokud možno nejmenší reže jen tehdy, bude-li vedeno jednotně a nebude-li tříštěno; toho hleděl docílití zákonodárce tím, že znemožnil v budoucnu tvoření se nových pensijních ústavů a že stávající pensijní ústavy omezil na počet nejmenší. Tím opatřením se stal též Všeobecný pensijní ústav zákonným celorišským nositelem pensijního pojištění soukromých zaměstnanců naší republiky.

Po rozpadnutí se Rakouska přešli mnozí pojištěnci, kteří byli pojištěni dříve v bývalém Předlitavsku, však mimo území naší republiky, do služeb našich; premiové rezervy zůstaly však v cizině a vzhledem k valutárnímu rozdílu mezi státy nástupnickými nelze pomýšlet v době dohledné na převod těchto rezerv; v důsledku toho, stanou-li se osoby tyto invalidními, nemají nároku na důchod, poněvadž nejsou většinou u nás pojištěni ještě 5 let; mají-li již u nás pět let služebních, nemůže jim býti právoplatně doba dřívější započtena, poněvadž příslušné premiové rezervy nebyly převedeny. Aby nebyli však poškozeni, vyplácejí se jim renty na účet státních záloh, jež poskytuje ministerstvo sociální péče.

Vládní osnova zákona o sociálním pojištění ponechává pensijní pojištění soukromých zaměstnanců, jakožto vyšší pensijní pojištění duševních pracovníků, nedotčeno; zajištění pro případ invalidity a stáří ostatních pracujících vrstev v republice bude provedeno navrhovaným sociálním pojištěním.

V dohledné době připravuje se novela pensijního zákona, která má za úkol odstraniti vyskytnuvší se nedostatky. Bylo by si jen přáti, aby zaměstnanci sami pochopili význam svého pensijního pojištění a aby pojištění tomuto věnovali také péči a zájem, jaká mu vzhledem k výsoce eminentnímu jeho poslání sociálnímu náleží.